
ROMAN ŠVARÍČEK, KLÁRA ŠEĐOVÁ A KOL.

Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách

Praha : Portál 2007, 277 s.

Oranžová knížka z pera převážně brněnských autorů nepochybně v mnoha knihovnářích zaujme místo vedle jiných příruček o metodologii výzkumu v sociálních vědách, které vyšly ve stejné ediční řadě nakladatelství Portál. Je tedy těžké nesrovnávat zejména s *Kvalitativním výzkumem* Jana Hendla. Nezdá se mi, že by rozdíl mezi těmito dvěma knihami spočíval především v zaměření „oranžové“ knihy na pedagogiku. I Hendlova tyrkysová kniha hodně čerpá své příklady z oblasti věd o vzdělávání, a některé výzkumy prezentované brněnskými autory naopak do pedagogiky vlastně nepatří.

Společným velmi příjemným rysem obou knih je i to, že výklad ilustrují velkým počtem ukázek konkrétních zkoumání. Základní rozdíl mezi oběma knihami vidím v tom, že zatímco Hendl neuvádí *žádný* příklad z vlastní praxe, oranžová kniha je postavena převážně na příkladech vlastních výzkumů jejích devíti mladých autorů, z nichž osm působí na brněnské Masarykově univerzitě. Kromě obou autorů uvedených na titulu, kteří také vytvořili podstatnou část textu, se na rukopisu podíleli (zhruba abecedně) T. Janík a M. Miková, O. Kaščák – trnavský badatel a jediná výjimka v jinak brněnském týmu, K. Nadbálková, P. Novotný, M. Sedláček a J. Zounek. Text přitom nepůsobí jako sborník, ale je celistvým dílem. Editoři zřejmě odvedli kus dobré práce při přípravě knihy.

Osobní zkušenost s výzkumem nepochybně poskytuje výhodu. Brněnští autoři stručně nastíní východiska kvalitativního výzkumu a otázky jeho kvality. Pak už čtenáře – jak to v předmluvě slíbili – velmi didakticky vedou jednotlivými kroky, od formulace cílů a výzkumných otázek, představení čtyř „designů“ (zakotvené teorie, případové studie, etnografie a biografie) přes metody sběru a analýzy kvalitativních dat až po psaní zprávy o výzkumu. To vše, jak bylo řečeno, doprovázejí spoustou příkladů ze svých publikovaných i nepublikovaných prací. Didakticky velmi užitečné jsou i komentované ukázky chyb, jež hrozí v jednotlivých etapách. (Ty autoři čerpají z prací svých studentů.) Druhou část knihy pak tvoří čtyři rozsáhlejší ukázky výzkumu, opět původních prací autorů knihy, které odpovídají jednotlivým designům popsáním v úvodní části knihy.

Hendl se naproti tomu opírá o literaturu a zkušenosti z účasti v mnoha kvantitativně orientovaných výzkumných projektech. Deficit bezprostřední zkušenosti s kvalitativními metodami mu přináší výhodu jistého nadhledu či odstupu. Ukazuje „slavné“ výzkumy, jejichž metodologickou a věcnou hodnotu prověřil čas a které jsou v tomto smyslu více učebnicové než materiál brněnských autorů, kteří mají tendenci citovat hlavně sebe, a to začne být po čase trochu únavné. Občas jsem si nad „brněnskými“ ukázkami říkal – metodologicky správně to možná je, ale je to dobrá věda? Dobrá věda totiž má i další kritéria než ta, jež autoři uvádějí v pasážích věnovaných kvalitě. Podle mého názoru sem patří netriviálnost a určitá pře-

kvapivost, a tento požadavek neznamena jen atraktivnost výstupů pro laiky, kterou autoři zmiňují. Mám své pochyby např. o užitečnosti zjištění, že chování rodičů je určováno jejich potřebami, k němuž dochází jeden z citovaných výzkumů. Netvrdím zde, že každý výzkum by měl být okamžitě užitečný pro praxi. Dobrý výzkum by měl být přínosný pro obor – v něčem ho posouvat dál. Jak rozeznat, co je cvičení v metodologii nesené nadšením pro zajímavý nástroj a kde opravdu vzniká nosný koncept, kategorie, model, teorie, které posouvají naše porozumění vzdělávacím procesům? Myslím, že této otázce by autoři měli věnovat víc pozornosti. Tuto kritiku nelze vztahovat na celou knihu. Tak třeba výzkum O. Kašćáka o rituálech v mateřské škole podle mne dostatečně vymezuje, co je neprozkoumaný terén a kde autor chce nejenom „dělat výzkum“, ale také zaplnit mezeru v existujícím poznání.

Hendlova příručka věnuje daleko více prostoru smíšeným strategiím a kvalitativnímu evaluačnímu výzkumu. Proto asi víc uspokojí ty, kdo provádějí svůj výzkum např. pro potřeby decizní sféry a mají se vyjádřit se co nejpodloženěji k otázkám úspěšnosti konkrétní pedagogické intervence či reformy. Kniha Švaříčka, Šedové a kolektivu naproti tomu asi lépe poslouží studentům, kteří hodlají začít dělat svůj kvalitativní výzkum, potřebují co nejvíce návodných příkladů a nechtějí se (zatím) prokousávat rozsáhlými partiemi o historických a filozofických kontextech. Nakonec se nemohu nezmínit o osobním tématu, jímž je problém obsahu vzdělávání. Výzkum charakteru interakcí ve škole v posledních desetiletích marginalizoval zkoumání obsahu výuky. Do značné míry to platí o oranžové knize. Je asi pochopitelné, že metodologicky pedagogiku rozvíjejí „obecní“ pedagogové nebo sociologové, kteří příliš neotevírají problémy jednotlivých vyučovacích předmětů. Opakovaně si ale kladu otázku, zda při výzkumu fenoménů, jako je školní vyučování a učení, není nutný i pohled oborového didaktika. Výjimku v tomto směru představuje stať o videodatech T. Janíka a M. Mikové (Janíkové), kteří se objektivem kamery dívají právě na výuku chápanou jako učení se o něčem konkrétním, předmětově specifickém. Práce těchto autorů a jejich spolupracovníků podle mne představuje přinejmenším pro českou didaktiku zásadní přínos. Jde paradoxně o neutrální data, zpracovaná převážně kvantitativně, a jejich rozbíhající se další kvalitativní zkoumání asi dá vzniknout smíšenému projektu. I to naznačuje, že složitost pedagogických jevů si možná žádá promyšlenou metodologickou eklektičnost.

Přes uvedené výhrady byla pro mne četba oranžového přírůstku do sbírky metodologické literatury velmi užitečná a stejně ji budou nepochybně hodnotit studenti a doktorandi různých sociálních věd. Těším se, že skupina mladých badatelů, která o sobě (nejen) touto publikací dává vědět, bude i nadále představovat výrazný hlas, který se stane přínosem pro jak pro vědu o vzdělávání, tak pro české školství.

Dominik Dvořák